

EESTIMAA KUBERMANGU MAANÕUKOGU VALIMISTE TULEMUSTEST EESTIS 1917. AASTAL

K. Siilivask

NSV Liidu ajaloo kateeder

Vene Ajutise Valitsuse 1917. a. 30. märtsi määruse «Eestimaa kubermangu administratiivse juhtimise ja kohaliku omavalitsuse ajutise korra kohta»¹ kohaselt nähti ette moodustada Eestis keskse omavalitsusorganina Eestimaa Kubermangu (Ajutine) Maanõukogu, samuti ajutised maanõukogud maakondades.

Eestimaa Kubermangu Maanõukogu küsimuses puhkes juba 1917. a. kevadel äge poliitiline võitlus. Revolutsioonilised ringkonnad hindasid seda asutust ebademokraatlikuks ning Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu nõudis 23. mail valdades toimunud valimiste tühistamist. Diskussioon Maanõukogu (Maapäeva) õiguspädevuse üle kestis kuni selle asutuse laialiisatamiseni Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee poolt 1917. a. novembris.

Küsimus Maanõukogust ja selle moodustamise käigust pakub seda enam huvi, et selle asutusega on seotud Eesti kodanliku riigi loomise seaduslikud aktid.

Valdades 23. mail toimunud valimiste käiku on seni valgustatud väga üldiselt,² kusjuures piisavalt pole kasutatud arhiivi andmeid.

Maanõukogu valimised 1917. a. toimusid järjest teravneva klassivõitluse olukorras, mis vajutas kogu valimiskorraldusele oma pitseri.

Kubermangu maanõukogu valimiskampaania. Püüdes tugevdada oma mõju kohalikus valitsemisüsteemis ja võideldes nõukogude mõju vastu, ruttas eesti kodanlus Ajutise Valitsuse 30. märtsi määruse elluviimisega. Kiirustada tuli tal seda enam,

¹ Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis. Dokumentide ja materjalide kogumik (edaspidi: S. Sots. Okt.-rev. Eestis). Tallinn, 1957, lk. 102—104.

² Vt. J. Saat. Eesti bolševikud Oktoobrirevolutsiooni ajajärgul. Tallinn, 1956, lk. 67—73; V. Reimann. Eesti bolševikud võitluses nõukogude võimu eest aastail 1917—1918. Tallinn, 1957, lk. 51—59.

et terava klassivõitluse ja bolševike selgitustöö tõttu tõusis töörahva klassiteadlikkus kiiresti nii linnas kui ka maal. Et 30. märtsi määruse kohaselt pidid valimised toimuma tegelikult vaid maal (linnadest suunati esindajad kubermangu maanõukokku tulevaste linnaomavalitsuste poolt), siis püüdsid kodanlased ette jõuda just maatöörahma revolutsioonilise teadlikkuse kasvust, n.ö. otsustada omavalitsuste koosseisud enda kasuks valimistega maal. Maal olid ju külakodanluse organisatsioonid — ühistud, seltsid, liidud — küllalt tugevad, maatöörahvas oli aga enamuses veel organiseerimata ja poliitiliselt vähe arenenud.

Omavalitsusorganid, olles 30. märtsi määruse kohaselt küll vaid nõuandvad asutused Ajutise Valitsuse komissaride juures, omasid siiski arvestatavat poliitilist kaalu paljude kohalike küsimuste lahendamisel. Eesti kodanlusele oli poliitiliselt eriti oluline, et omavalitsusorganid võisid anda kodanlikule diktatuurisüsteemile rahvaesindusliku ilme. Edasises poliitilises perspektiivis kavatseti omavalitsusasutused kui «seaduslikud» vastandada «ebaseaduslikele» tööliste ja soldatite saadikute nõukogudele, et põhjendada nende likvideerimist.

30. märtsi määrusega kavandatud kodanlik omavalitsuse süsteem ja eriti selle kehtestamise ebademokraatlik kord olid laiades rahvahulkades esile kutsunud rahulolematuse ja protestiliikumise. Aprilli algusest peale saabus Tallinna ja Petrogradi nõukogule, Eestimaa kubermangukomissarile ja Ajutisele Valitsusele hulgaliselt proteste loodava omavalitsuse ebademokraatliku iseloomu vastu; ühtlasi nõuti selle määruse tühistamist või muutmist.

Kooskõlas kohaliku töörahma arvamustega öeldi näiteks Narva nõukogu vastavas otsuses:

«1. Protesteerida vähemuse katsete vastu rahva õigusi enda kätte haarata ja omastada neid.

2. Soovitada Petrogradi Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogule osutada kaasabi, et seadusprojekti vastu ei võetaks ja et võetaks arvesse omavalitsuse sisseviimise küsimuses ka tööliste organisatsioonide, eriti kohalike töörahma ja soldatite saadikute nõukogude kaalutlused.»³

Ebademokraatliku omavalitsussüsteemi ja valimiskorra vastu protesteerisid Kreenholmi Manufaktuuri töölisel,⁴ Tartu rätsepatöölise ametiühing,⁵ Tartumaa maatöölise konverents⁶ ja paljud teised töörahma organisatsioonid, koosolekud ja miitingud.

Neid proteste oli Ajutine Valitsus sunnitud vähemalt näiliselt mõnevõrra arvestama. Ta ei jõustanud 30. märtsi määrust kohe, vaid jäi äraootavale seisukohale. Tekkis isegi kavatsus töötada välja uus omavalitsuse seadus. See viis eesti kodanluse ärevusse;

³ «Kiir» nr. 5, 27. märtsil 1917. a.

⁴ «Kiir» nr. 23, 22. aprillil 1917. a.

⁵ «Töö Lipp» nr. 5, 12. aprillil 1917. a.

⁶ «Töö Lipp» nr. 12, 6. mail 1917. a.

ta pani mängu kõik omapoolsed mõjutusvahendid, et 30. märtsi määrust säilitada. Eesti kodanlased said üsna hästi aru, et kui neil ei õnnestu lähemal ajal uut omavalitsuskorda sisse viia, siis muutub väga küsitavaks, kas nad hiljem enam pääsevad selles domineerivale kohale.

Arvestades eesti kodanluse soove, ei tühistanud Ajutine Valitsus 30. märtsi määrust; kuid ta ei andnud sellele ka lõpliku seaduse jõudu, pidades targemaks ära oodata valimiste tulemusi. Seadus 30. märtsi määruse kehtestamise kohta anti välja alles 22. juunil,⁷ s. o. kuu aega pärast neid valimisi.

Valimismäärustiku koostamine tehti ülesandeks Eestimaa kubermangu komissarile J. Poskale. 29. aprillil avaldati määrustik pealkirja all «Ajutised määrused maakondade (kreiside) valijatekogude liikmete valimiseks».⁸

Neis määrustes lähendati Eesti maaomavalitsuste valimiste korda Ajutise Valitsuse poolt väljatöötatud linnaomavalitsuste valimiskorrale. Vanusetsensust alandati 20 aastani ja kaotati aastane paiksusetsensus. Maakonna valijameesteks võidi valida ka vastava valla või maakonna piirides väljaspool elavaid kodanikke. Valimiste korraldamiseks moodustati valdades valimiskomisjonid ja maakondades valimiskomiteed, nendes pidid olema esindatud ka maatamehed. Iga vald moodustas ühe valimisringkonna. Valijate nimekirjad tuli koostada kümne päeva jooksul pärast määruse avaldamist ning siis kolmeks päevaks tutvumiseks välja panna. 16. maini võis esitada 25 soovitaja allkirjadega kandidaatide nimekirju, mis tuli hiljemalt viis päeva enne valimisi vallamajades välja panna. Valimised pidid toimuma 23. mail. 26. maiks tuli protokollid ja muud materjalid esitada maakondade valimiskomiteedele. Seega jäid valimised maal ikkagi kaheastmeliseks — nad toimusid valdades ja maakondades. Valimiste kõige suuremaks puuduseks oli korraldamise lühike aeg, mis ei võimaldanud teha maal vajalikku poliitilist selgitus- ja organiseerimistööd.

Eisalgu olid bolševikud aktiivsest valimiskampaniast osavõtu poolt. Mai algul soovitas «Kiir» maarahval valimistest «täie jõuga» osa võtta ja ilmtingimata igas vallas põllutöölistel oma iseseisva nimekirjaga esineda. Seal, kus tegutsesid parteiorganisatsioonid, soovitati üles seada nende liikmeid, kus parteiorganisatsioon polnud, seal sotsiaal-demokraatide pooldajad.⁹

Üsna varsti selgus, et nii lühikese ajaga ei ole võimalik valimisi nõutaval tasemel korraldada. Maatõõrahvas, kes nägi, et kodanlus taotleb valimistega oma kitsaid klassieesmarke, hakkas

⁷ Eesti NSV Riiklik Ajaloo Keskarhiiv (edaspidi: ENSV RAKA), f. 4699, nim. 1, s.-ü. 7.

⁸ ENSV RAKA, f. 4680, nim. 1, s.-ü. 16, l. 1—3.

⁹ «Kiir» nr. 34, 5. mail 1917. a.

protesteerima ja nõudma valimiste tähtaja pikendamist. Bolševikud võtsid selle arvesse.

Valimiste edasilükkamise nõue formuleeriti «Kiires» juba 6. mail artiklis «Eesti ajutine valitsus». Selles märgiti, et nii kodanliku Ajutise Valitsuse kui ka «autonoomilise Eesti valitsuse» olukord on kõikuma löönud. Maal ei ole loodud demokraatlikku valitsemiskorda ja Harjumaal on miilitsaülemateks pandud koguni mõisnikke. Valdades on peaaegu eranditult ametis endised tsaariaegsed vallavalitsused. Kui sellises olukorras maal valimised tulevad, siis ei ole rahval nendest midagi loota: «Rahva omavalitsusse pääsevad otsekohesed rahvavastased... Valimisi ei tohi ligemal ajal mitte ette võtta, sest et tarvis on rahvale tema kodanikuõigused ära seletada. Ainult siis võime uuel omavalitsuselt midagi head loota.»¹⁰

Paljude valdade ettevalmistamatusest valimisteks teatati Võru-, Järva-, Saare-, Tartu-, Lääne-, Harju- ja ka Virumaalt.¹¹

Maakondade valimiskomiteed moodustati kodanlikest tegelastest. Nii oli Tartumaa valimiskomitee esimeheks advokaat L. Olesk, liikmeteks J. Tõnisson, J. Hünerson, «maatameeste esindajateks» aga advokaat R. Jaska, kaupmees M. Sild jt.¹²

Arvestades massiliselt saabuvaid proteste, otsustas VSDT(b)P Põhja-Balti Komitee oma 11. mai koosolekul nõuda valimiste edasilükkamist 23. mailt 25. juunile.¹³ Sama küsimuse tõstsid bolševikud üles ka Tallinna Nõukogu Täitevkomitees. Ka seal peeti vajalikuks valimised edasi lükata. Kuid täitevkomitee ei tegutsenud aktiivselt, ta piirdus vaid sellega, et saatis 11. mail kubermangukomissarile vahekirja, milles teatas, et mitmete maakondade talupojad ja kohalikud organisatsioonid on palunud maakondade valijameeste valimiskoosolekuid edasi lükata 25. juunile, sest talupojad ei suuda valimisteks ette valmistuda ja võib aset leida elanikkonnale mittesoovitavate isikute valimisi.¹⁴

Sellise kirja saatmine oli aga ilmselt poolik ja ebaküllaldane abinõu. Seepärast otsustas VSDT(b)P Põhja-Balti Komitee Büroo enda ja Maatameeste Põhja-Balti Ajutise Büroo nimel pöörduda üleskutsega rahva poole. Selles märgiti, et paljud vallad nõuavad valimiste edasilükkamist, mida toetab ka Tallinna Nõukogu Täitevkomitee. Poska olevat vallavalitsustele teatanud, et kohtadel võib rahva nõudmisel valimisi edasi lükata. Seepärast üleskutses öeldi: «Seltsimehed! Nõudke kõikjal, et valimised üle viidaks 25. juunile. Vastasel korral võib reaktsioon võidule pääseda. Kui vallavalitsused ja valimiskomisjonid ei tule vastu

¹⁰ «Kiir» nr. 35, 6. mail 1917. a.

¹¹ ENSV RAKA, f. 4699, nim. 1, s.-ü. 59.

¹² ENSV RAKA, f. 4680, s.-ü. 1, l. 1.

¹³ Suur Sots. Okt.-rev. Eestis, lk. 147.

¹⁴ ENSV RAKA, f. 4699, nim. 1, s.-ü. 59, l. 45; «Kiir» nr. 41, 15. mail 1917. a.

rahva soovile, kui nad soovivad ikkagi pimedaid valimisi läbi viia, võtame me tarvitusele kõik abinõud, et süüdlased saaksid teenitud karistuse.»¹⁵

19. mail arutati valimiste küsimust bolševike fraktsiooni avalduse alusel Tallinna Nõukogu koosolekul. Selles rõhutati, et vähese aja tõttu ei suuda maatöölised ja kehvtalupojad organiseeruda. Kubermangukomissar reageeris täitevkomitee kirjale vaid lubadusega: seal, kus ei olda valimisteks valmis, «need edasi lükata uue tähtajani, mille nimetab kubermangukomissar». Seda arvestades palus bolševike fraktsioon: a) lükata kõigile valijatele valimise päev edasi 25. juunile s. a., b) lubada aktiivset ja passiivset osavõttu valimistest kõigile kodanikele, kes on saanud 18 aastat vanaks. Pärast läbirääkimisi otsustatigi peaaegu üksmeelselt, ainult viis saadikut jäid erapooletuks, «panna ette kubermangukomissarile kohe teatada telegrammide teel kogu elanikkonnale valimiste edasilükkamisest 25. juunile...»¹⁶

See oli õige samm. Kuid vanusetsensuse küsimuse otsutamisel asus nõukogu esseerlik-menševistlik enamus põiklevale seisukohale. Väideti, et Petrogradis oli jäetud valimistest osavõtu alammääraks 20 aastat, 105 häälega 55 vastu võeti vastu otsus pöörduda Ajutise Valitsuse poole, et see vaataks valimisseaduse läbi ja annaks valimisõiguse ka 18-aastastele.¹⁷

Kubermangukomissar otsustas Tallinna nõukogu ettepanekut ignoreerida ning jättis valimiste läbiviimise tähtaja pikendamata. Ka 18-aastaste vanusetsensus jäi kehtestamata. Valimised viidi kodanlike asutuste, eeskätt vanade vallavalitsuste poolt läbi ikkagi 23. mail. Seetõttu osutus maa töörahvas valimiskampaania ajal vähemorganiseerituks. Valimistest ja nende organiseerimisest võtsid paljudes maakondades ja valdades osa peamiselt kodanlikud ringkonnad.

Revolutsiooniline töölikklass ja bolševike partei ei saanud valimisi oluliselt mõjutada, sest need toimusid maal, kus parteiorganisatsioonid peatähelepanu võitlusele valimiste edasilükkamise eest. Valimiselset selgitustööd tehti ning maatöölise klassiteadvust arendati peamiselt ajalehe «Kiir» kaudu. Mõnedesse valdadesse suunas VSDT(b)P Tallinna organisatsioon ka kõnelejaid. 7. mail esines Nehatus bolševik J. Ikmelt, kelle õhutusel koostati vastukaaluks peremeestele ka maatameeste valimisnimekiri.¹⁸ Isestisva valimisnimekirja esitas kohaliku VSDT(b)P organisatsiooni juhtimisel ka Lehtse valla töörahvas.¹⁹ Sedasama saavuta-

¹⁵ «Kiir» nr. 45, 19. mail 1917. a.

¹⁶ ENSV ORKA, f. R-1216, nim. 1, s.-ü. 4, l. 63.

¹⁷ ENSV ORKA, f. R-1216, nim. 1, s.-ü. 4, l. 63; «Kiir» nr. 46, 20. mail 1917. a.

¹⁸ «Kiir» nr. 38, 10. mail 1917. a.

¹⁹ «Kiir» nr. 46, 20. mail 1917. a.

sid veel VSĐT(b)P Laiuse²⁰ ja Häädemeeste²¹ organisatsioonid. Bolševike organiseeriv mõju ulatus tollal siiski vähestesse valdadesse.

Lõuna-Eestis, Tartu- ja Viljandimaal, osaliselt ka Võru- ja Pärnumaal, võistlesid külakodanlusega väikekodanlike parteide — esseeride ja menševike — kohalikud organisatsioonid, kellega ajutiselt liitusid ka Tartu ja Pärnu bolševike organisatsioonid. Valimiseelset selgitustööd korraldati kohalike nõukogude kaudu. Koostöö väikekodanlike parteidega omavalitsuse valimistel oli taktikaliselt teatud määral mõistetav: sel teel suudeti ühendatud jõududega luua kodanlusele kohati ulatuslikku vastasrinnet.

Eriti läbimõtleмата sammu astus VSĐT(b)P Järva-Jaani organisatsioon, kelle juht J. Pallok nõustus kandideerima kodanliku Järvamaa Seltside Liidu nimekirjas. Liidu poolt valdade kaupa koostatud ülemaakondlik kandidaatide nimekiri koosnes kodanlikest tegelastest eesotsas A. Veileriga, ent seda propageeriti üldrahvalikuna, mis esindavat nii peremehi kui ka maata-mehi. Liidu valimiseelses üleskutses kirjutati: «Järvamaa Seltside Liit ei ole erakondlik asutus. Oma soovides läheb ta ainult sellest välja, et valitavad tõesti isikud oleksid, kes seltskonna tööd teha oskavad... Nimetatud kandidaatide hulgas on mehi sotsiaal-demokraatidest peale eduerakondlastega lõpetades.»²² Nii võimaldas Järva-Jaani bolševike eksisamm kodanlusele teha demagoogilist agitatsiooni ja tumestada töörahva klassiteadvust.

Järvamaa Seltside Liidu valimisnimekiri langes «Kiire» veergudel terava kriitika alla. Ajaleht näitas, et selles nimekirjas esinesid peamiselt agronoomid, peremehed, vallakirjutajad, metsa-ülemad ja kaupmehed. Ei olnud õige soovitada maatameestel hääletada nende «seltskonna töö tegijate» poolt. Oli ju teada, et «põllumeeste seltsid, pulli-kuldi-oina ühisused, pritsimeeste ja lauluseltsid, rehepeksu, põllurammu ja piimaühisused purutagurlikud on».²³

Ka mujal maakondades ja valdades, kus külakehvistu klassiteadlikkus oli madal, seati üles peremeeste ja põllutööliste seganimekirjad, milles maatameeste kandidaatidena esinesid lihti kõstrid või vallakirjutajad kui «maata» mehed.²⁴ Tartumaal Ropka vallas, kus kandideeris J. Tõnisson, seadis vallavalitsus ise kokku valijate nimekirja ega registreerinud maatameeste nimekirja.²⁵ Kuimetsa vallas pani vallavanem valimisnimekirja üles alles

²⁰ ENSV RAKA, f. 4680, nim. 1, s.-ü. 2, l. 1.

²¹ Sealsamas, f. 4690, nim. 1, s.-ü. 2, l. 42.

²² «Päevaleht» nr. 110, 20. mail 1917. a.; vt. ka nr. 115, 29. mail 1917. a.

²³ «Kiir» nr. 48, 23. mail 1917. a.

²⁴ «Töö Lipp» nr. 15, 15. mail 1917. a.

²⁵ «Töö Lipp» nr. 16, 17. mail 1917. a.; ENSV RAKA, f. 4680, nim. 1, s.-ü. 53, l. 19.

valimistepäeval, jättes tähele panemata maatameeste protestid ja nõudmise valimised edasi lükata 25. juunile.²⁶

Eriti püüdsid kodanlased takistada sotsiaaldemokraatlikke kõnemehi. Lehtses sunniti VSDT(b)P organisatsiooni esindaja valimiskomisjonist lahkuma ja tema kõnelejaid ähvardati kasakatega. Tapal lasti VSDT(b)P Lehtse organisatsiooni agitaator provokatsiooniliselt arrreteerida kui «saksa salakuulaja».²⁷ Paljudes kohtades mõjutasid peremehed oma sulaseid ja teenijatüdruid hääletama nende poolt ülesseatud kandidaatide poolt.²⁸

Virumaal Kalvi vallas jäeti Aseri tsemenditehase töölised esialgu valimisnimekirjadest välja. Töölised otsustava protesti tõttu tuli nad hiljem siiski nimekirjadesse võtta. Kuid siis astus Kalvi valimiskomisjon ootamatult tagasi ning kui tsemenditehase töölised ilmusid 23. mail Koogu mõisa valima, siis selgus, et valimised jäid hoopiski ära. Seoses sellega korraldasid Aseri töölised, ümberkaudsed talupojad ja soldatid Koogu mõisas protestidemonstratsiooni.²⁹

4. mail toimus Tartumaal Kuremaa vallas valimiskoosolek, kuhu tulid kokku nii peremehed kui ka maatamehed. Ent Tartu nõukogu esindaja kohale jõudmisel tekkis koosolekul lõhe. Peremehed oma «Maa Liidu» meestega lahkusid ja maatamehed seadsid üles oma iseseisva valimisnimekirja.³⁰ Nii toimiti mitmetes teistes Lõuna-Eesti valdades.

Sindi töölisi tabas 23. mail Taali vallamajas halb üllatus. Kui nad punaste lippude all kohale ilmusid, teatasid neile vallametnikud, et valimised on juba läbi ja töölised nendest enam osa võtta ei saa. Töölised korraldasid protestimiitingu ja võtsid vallamaja seintelt maha tsaaripildid.³¹ Sindi töölised protesti tõttu pidi Poska järele andma: 28. mail viidi seal läbi täiendavad valimised.³²

Virumaal Aaspere vallas jäeti kõik Ama küla elanikud valimisnimekirjast välja. Maatamehed nõudsid valimiste edasilükkamist, kuid see nõudmine jäeti tähelepanemata. Seepärast keeldusid paljud kohale tulnud valijad hääletamast ja läksid protesteerides ära.³³

Kodanlike «seltskonnategelaste» ja võimude poolt sellisel korraldatud valimised ei võimaldanud välja selgitada rahva tõelist tahet. Kodanluse mahhinatsioonide ja halva organiseerimise tõttu oli valimistest osavõtt enamikes kohtades vähene ja hääletamine toimus ebateadlikult. Paljudes valdades väljendati vali-

²⁶ «Kiir» nr. 53, 31. mail 1917. a.

²⁷ «Kiir» nr. 58, 6. juunil 1917. a.

²⁸ «Kiir» nr. 52, 30. mail 1917. a.

²⁹ «Kiir» nr. 52, 30. mail 1917. a. ja nr. 53, 31. mail 1917. a.

³⁰ «Töö Lipp» nr. 15, 17. mail 1917. a.

³¹ «Kiir» nr. 53, 31. mail 1917. a.

³² ENSV RAKA, f. 4699, nim. 1, s.-ü. 10, l. 355—356.

³³ «Kiir» nr. 51, 29. mail 1917. a.

mistest eemalejäämisega otsest protesti valimiste ebademokraatliku korraldamise vastu.

Vihula vallas võttis maakonna valijameeste valimistel umbes 1000 hääleõiguslikust kodanikust hääletamisest osa veidi üle 200.³⁴ Viljandimaal Võisiku vallas anti ära vaid mõnikümmend häält. Viljandi valla 2743 valijast võttis hääletamisest osa 478, Imavere vallas 1019 valijast 270 jne.³⁵

Need ajakirjanduses avaldatud teated valimistulemustest üksikutes valdades iseloomustavad üldist olukorda õigesti ja langevad kokku säilinud arhiivandmetega. Allikmaterjalid valdade valimiskomisjonide protokollide ja valimisnimekirjade näol on põhisosas säilinud ainult Tartu-, Pärnu-, Harju- ja Järvamaa kohta, osalised andmed — vallavalitsuste õiendite näol — Võru- ja Läänemaal. Teistest maakondadest on algallikaid säilinud vaid üksikute valdade kohta. Kuuest maakonnast on olemas enamvähem täielikud andmed (hääleõiguslike kodanike arv, hääletamisest osavõtjate arv, kandidaatide nimekirjad) 171 valla kohta (valdade üldarv oli 350). Nende alusel on koostatud järgnev tabel (nr. 1), mis võimaldab teha ligilähedasi järeldusi valimistulemuste kohta terves Eestis.

Tabel nr. 1¹

Eestimaa Kubermangu Maanõukogu maakondlike valijameeste valimiste tulemustest 1917. aastal

Jrk. nr.	Valla nimetus	Hääleõiguslike kodanike arv	Valimistest osavõtjate arv	Osavõtjate protsent hääleõiguslike üldarvust	Esitatud valimisnimekirjade arv
		I	II	III	IV
I. Tartumaa					
1.	Aakre	1549	417	26,9	3
2.	Aru	539	337	62,5	2
3.	Härjanurme	514	231	43	—
4.	Haaslava	1056	239	22,6	1
5.	Hellenurme	192	155	80	3
6.	Kaarepere	1165	595	51,8	2
7.	Kasepää	1205	189	15,7	6
8.	Kastre-Võnnu	1774	705	54,2	2
9.	Kavastu	967	811	84	2
10.	Kavilda	967	244	25,2	2
11.	Keeni	460	289	62,8	2
12.	Kirepi	385	205	53,2	2
13.	Konguta	794	489	60,5	2
14.	Krüüdneri	1110	540	48,6	2
15.	Kudina	1660	340	20,5	3

³⁴ «Kiir» nr. 53, 31. mail 1917. a.

³⁵ «Sakala» nr. 59, 29. mail 1917. a.

Tabel I (järg)

	I	II	III	IV
16. Kuremaa	1100	717	65,5	2
17. Laatre	640	91	14	1
18. Laeva	658	189	28,8	7
19. Leevi	1779	936	54	2
20. Lohusuu	1230	406	33	2
21. Luke	468	203	42,6	2
22. Meeri	1107	128	11,7	1
23. Mäksa	1021	448	44,1	2
24. Mustvee	1375	1077	78,8	2
25. Pala	1522	226	14,8	3
26. Palupera	822	275	33,5	2
27. Puurmanni	1250	470	37,6	5
28. Päidla	488	96	20	4
29. Ranna	715	167	23,8	2
30. Rannu	1177	204	17,3	2
31. Rasina	750	337	45,3	2
32. Ropka	1486	98	6,6	1
33. Sangaste	1811	368	20,5	5
34. Tõlliste	540	184	34	2
35. Tähtvere	1020	276	27	2
36. Ulila	560	80	14,4	3
37. Vaimastvere	902	110	12,2	1
38. Valguta	801	304	38	2
39. Vastse-Kuuste	843	182	21,8	2
40. Vastse-Otepää	323	145	44,9	3
41. Vorbuse	216	74	34,2	4
42. Võtikvere	1834	902	47	2
Kokku:	38775	14380	37,1	

II. Pärnumaa

43. Abja	2710	755	27,8	3
44. Audru	1263	122	9,7	2
45. Enge	1183	111	9,4	3
46. Halinga	918	140	15,1	8
47. Häädemeeste	918	114	12,4	1
48. Jõõpre	986	114	23,4	1
49. Jäärja	727	119	16	2
50. Vana-Kariste	1251	461	36,8	3
51. Uue-Kariste	406	225	55,5	2
52. Karksi	1550	636	41	2
53. Kaarli	665	179	27	4
54. Kilingi	1433	146	10,2	4
55. Koonga	1718	197	11,4	5
56. Kihnu	468	175	37,4	5
57. Kaisma	888	365	37,4	5
58. Käru	997	338	33,9	2
59. Laiksaare	868	150	17,3	3
60. Lelle	916	197	21,5	3
61. Orajõe	1197	208	17,4	3
62. Pöögle	310	37	12	1
63. Vana-Pornuse	443	208	47	2
64. Uue-Pornuse	365	215	60	2

Tabel 1 (järg)

	I	II	III	IV
65. Pati	902	71	7,9	4
66. Penuoja	440	42	9,5	2
67. Polli	897	149	16,6	3
68. Rääma	966	209	21,7	2
69. Reiu	202	93	46	2
70. Sauga	1770	269	15	3
71. Seli	1326	584	44	2
72. Suigu	584	139	23,8	2
73. Tammiste	485	87	18	4
74. Talli	519	273	25,6	2
75. Taali	2252	1208	53,7	5
76. Tahkuranna	959	224	23,4	3
77. Tori	2093	779	37,7	4
78. Tõstamaa	1266	518	41	2
79. Uulu	832	289	34,7	2
80. Vana-Vändra	1861	1198	64,3	2
81. Uue-Vändra	1471	383	26	2
82. Voltveti	1060	137	13	3
83. Vee	600	104	17,3	2
84. Võlla	928	50	5,4	1
Kokku:	43613	11928	27,7	

III. Järvamaa

85. Albu	1780	577	32,4	5
86. Ambla	1416	368	26	5
87. Einmanni	700	267	38,1	1
88. Esna	1348	483	35,8	2
89. Kirna	545	213	40	2
90. Koigi	1253	232	18	1
91. Kurksema	1190	475	40	—
92. Küti	1558	606	38,9	2
93. Lehtse	1910	368	19,2	—
94. Liigvalla	970	98	10,1	1
95. Mäe	1013	345	34	2
96. Nõmküla	1357	203	14,9	—
97. Vahastu	284	175	61,6	2
98. Väinjärve	2372	505	21,3	4
99. Väätsa	947	505	53,5	2
100. Võhmuta	1253	620	49,5	—
Kokku:	18896	5840	30,9	

IV. Läänemaa

101. Asuküla	836	183	21,9	—
102. Emmaste	2840	497	17,5	—
104. Kolovere	372	124	33,3	—
103. Kalju	672	185	27,5	—
105. Kõrgessaare	1612	312	19,3	—
106. Massu	1321	258	19,5	—
107. Märjamaa	1522	219	14,4	—

Tabel 1 (järg)

	I	II	III	IV
108. Oru	1035	576	55	—
109. Palivere	260	87	33,4	—
110. Sinalepa	1041	152	13,8	—
111. Sooniste	356	163	45	—
112. Sutlepa	510	155	30,4	—
113. Taebla	760	124	16,2	—
114. Vaikna	647	111	17,2	—
115. Vormsi	970	318	32,8	—
Kokku:	14754	3424	23,2	

V. Harjumaa

116. Alavere	554	146	26,0	3
117. Aleksandri	1573	380	24,1	4
118. Jõelähtme	1211	408	33,7	4
119. Inglise	581	119	20,5	1
120. Harku	2306	372	16,1	2
121. Järvakandi	741	302	40,7	2
122. Juuru	1606	390	24,3	3
123. Kaolasu	509	186	36,4	2
124. Kohila	2433	743	30,5	2
125. Rae	1656	211	12,7	5
126. Vihterpalu	541	120	22,0	1
127. Vladimiri	1332	486	36,5	5
Kokku:	15043	3863	28,0	—

VI. Võrumaa

128. Aleksandri	1230	186	15,0
129. Erastvere	1037	189	18,2
130. Haanja	1416	275	19,4
131. Kaagjärve	1115	192	17,2
132. Kähköva	601	85	14,1
133. Karula	1601	181	11,3
134. Kasaritsa	1690	665	39,8
135. Kioma	322	135	42,0
136. Koiola	1408	257	18,2
137. Kooraste	876	137	15,6
138. Krabi	330	79	23,9
139. Krootuse	764	103	13,5
140. Kärgula	519	187	36,0
141. Laanemetsa	755	146	19,3
142. Lasva	532	206	38,7
143. Linnamäe	414	68	16,4
144. Loosi	1342	288	21,4
145. Meeksi	1047	302	28,9
146. Misso	817	102	12,5
147. Moisekatsi	753	205	27,2
148. Mõniste	828	151	18,2
149. Nursi	680	191	28,0
150. Orava	1320	193	14,6

Tabel 1 (järg)

	I	II	III	IV
151. Peri	1050	70	6,7	
152. Pindi	481	151	31,4	
153. Pölgaste	534	124	23,2	
154. Rogosi	362	87	24,0	
155. Rõuge	936	229	24,5	
156. Röpina	1864	909	49,0	
157. Sõmerpalu	591	540	91,3	
158. Taheva	663	100	15,0	
159. Timo	504	208	41,2	
160. Toolama	559	240	43,0	
161. Tsooru	925	212	23,0	
162. Vaabina	742	351	47,3	
163. Valgjärve	783	238	30,4	
164. Vana-Antsla	2299	394	12,8	
165. Vana-Roosa	756	141	18,7	
166. Vastse-Antsla	949	146	14,4	
167. Vastseliina	1279	257	20,1	
168. Veriora	1000	500	50,0	
169. Viitina	748	181	24,2	
170. Võru	945	358	37,9	
171. Urvaste	710	88	12,4	
Kokku:	40 077	10 047	25,0	
Üldkokkuvõttes:	171 178	49 482	28,9	

¹ ENSV RAKA, f. 4680, nim. 1, s.-üd: 1, 2, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71; f. 4681, nim. 1, s.-üd: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14; f. 4682, nim. 1, s.-ü. 45, l. 181; f. 46, 90, nim. 1, s.-ü. 1 ja 2; f. 4696, nim. 1, s.-ü. 8; f. 4698, nim. 1, s.-ü. 7; ENSV ORKA, f. 78, nim. 1, s.-üd: 14—43, 46, 46, 78, 92.

* Mõnes vallas puudusid valimisprotokollides kandidaatide nimekirjad. Andmed Lääne- ja Võrumaa kohta pärinevad mitte valimisprotokollidest, vaid 1917. a. juulis-augustis vallavalitsuste poolt tagantjärele koostatud õenditest.

Tabelist näeme, et 171 vallas oli 171 178 hääleõiguslikku kodanikku, hääletamisest võttis osa aga kõigest 49 482 ehk 28,9 protsenti hääleõiguslike üldarvust, seega alla 30% valijatest. Maakondadest oli hääletamisest osavõtjate protsent kõige kõrgem Tartumaal (37,1%), kõige madalam Läänemaal (23,2%).

Läänemaa ja Harjumaa kohta on säilinud veel maakonnakomissaride poolt esitatud koondarvud. Harjumaal oli umbes 38 000 hääleõiguslikku; nendest olevat võtnud valimistest osa 13 000 inimest, s. o. 34,2%. Kuid maakonnakomissar esitab need arvud umbkaudsetena.³⁶ 12 Harjumaa valla kohta väljaselgitatud

³⁶ ENSV RAKA, f. 4697, nim. 1, s.-ü. 6, l. 38.

arhiiviandmed aga näitavad, et valimistest osavõtt ulatus 28%. Seega on põhjust arvata, et maakonnakomissar on osavõtu protsenti suurendanud.

Näiliselt täpsemad andmed on esitanud Läänemaa komissar. Tema aruande mustandis on Läänemaa hääleõiguslike kodanike arvuna näidatud 35 701; neist olevat valimistest osa võtnud 10 459,³⁷ s. o. 29,3 protsenti. Seda arvu ei ole võimalik kontrollida, sest kõigi maakonna valdade kohta pole täpseid andmeid. Läänemaa valdadest pärinevad õiendid annavad osavõtu protsendiks ainult 23,2. Pealegi on aruanne ise tendentslik ja püüab kõigili õigustada valimiste korraldamist just 23. mail: valimised olevat toimunud «täiesti teadlikult», neid olevat seganud vaid enamlaste vastupropaganda. Ainult kevadiste põllutööde algus olevat takistanud valimistest suuremal hulgal osavõttu.

Võib arvata, et hääletamisest osavõtjate protsent võis olla veelgi väiksem Saaremaal, kus selgitustöö tase oli madalam ja maatööraha teadlikkus nõrgem. Saare maakonnast on osaliselt säilinud Hellamaa valla valimiskomisjoni materjalid. Neist selgub, et seal esitati tervelt 15 kandidaatide nimekirja, kusjuures viiele nendest ei antud ühtki häält.³⁸

Tabelis esitatud 171 vallast seitsmes vallas (Ropka, Audru, Enge, Pati, Penuoja, Võlla, Peri) võttis valimistest osa alla 10% valijatest. Ropka vallas hääletas vaid 6,6% vallanimekirjadesse kantud kodanikest. Maatameeste valimisnimekirja siin ei registreeritud, nende protest jäeti tähelepanemata. Valituteks aga osutusid siin Eesti Demokraatliku Erakonna liidrid J. Tõnisson ja O. Kallas. Harjumaa Kirna-Kohatu vallas esitati 3 valimisnimekirja, kus igapähe kordusid samad nimed, sealhulgas Eesti Radikaal-Demokraatliku partei liider A. Birk.³⁹

Kodanlikest tegelastest koosnevaid maakondlikke valimiskomiteesid aga sellised «tühiasjad», nagu äärmiselt madal valimistest osavõtu protsent ja arvukad valimismäärustiku rikkumised, ei huvitanud. Valimised tühistati vaid erandjuhtudel — siis kui oli täiesti võimatu kindlaks teha, keda tuleks lugeda valituteks või kui valimiste eeltöid ei suudetud lõpetada ning paratamatult jäid valimised läbi viimata. Kubermangukomisari kantselei andmeil ei suudetud tähtpäevaks, s. o. 23. maiks, valimisi läbi viia 52 vallas.⁴⁰

Kuid vähene osavõtt valimistest ja maatööraha protestide mitteamestamine ei olnudki veel valimiste peamiseks puuduseks. Selleks oli maatööraha puudulik organiseeritus, ebateadlikkus ja vähene selgitustöö. Ainult selle tõttu suutsid kodanlikud ringkon-

³⁷ ENSV RAKA, f. 4696, nim. 1, s.-ü. 8, l. 115.

³⁸ ENSV RAKA, f. 4678, nim. 1, s.-ü. 1.

³⁹ ENSV RAKA, f. 78, nim. 1, s.-ü. 29, l. 5—10.

⁴⁰ V. Reiman, Eesti bolševikud..., lk. 67.

nad saavutada neile soodsaid tulemusi ja moodustada neile sobiva koosseisuga omavalitsusasutused.

Seda näitab selgesti tabel (nr. 2), mis kujutab valimiste tulemusi ning klassijõudude vahetõrka neis valdades, kus maaproletariaat ja kehtvalurahvas suutsid organiseerida külakondalusele vastasrinda.

Tabel 2¹

Eestimaa Kubemangu Maanõukogu valijameeste valimiste tulemustest valdades, kus võistlesid maaproletariaadi ja kehtvalurahva (maatameeste, põllutööliste) ning külakondaluse (peremeeste, maaomanike) kandidaatide nimekirjad

Jrk. nr.	Vallad	Hääletami- sest osa- võtjate %	Hääle jagunemine nimekirjade vahel	
			maata- meestele	külakodan- lusele
I. Tartumaa				
1.	Ahja	—	648	234
2.	Jõgeva	—	458	186
3.	Kaarepere	51,8	432	162
4.	Kambja	—	442	220
5.	Kastre-Võnnu	53,2	561	140
6.	Kavastu	84	630	181
7.	Keeni	62,8	205	79
8.	Konguta	50,5	252	157
9.	Krüüdneri	48,6	344	196
10.	Kuremaa	65,5	471	245
11.	Laiuse	—	663	387
12.	Leevi	54	667	269
13.	Luke	42,6	57	106
14.	Luunja	—	770	170
15.	Mäksa	44,1	369	71
16.	Palupera	33,5	181	94
17.	Ranna	23,8	133	34
18.	Rasina	45,3	310	23
19.	Roela	—	282	164
20.	Saare	—	238	276
21.	Sootaga	—	314	192
22.	Tõlliste	34	135	45
23.	Tähtvere	27	175	101
24.	Valguta	38	240	64
25.	Vastse-Kuuste	21,8	136	46
26.	Võfikvere	47	666	221
II. Pärnumaa				
27.	Häädemeeste	12,4	114	—
28.	Karksi	41	465	171
29.	Kaisma	41	175	175
30.	Seli	44	518	66
31.	Taali	53,7	886	322
32.	Tõstamaa	41	344	161
33.	Uue-Vändra	26	148	235

Tabel nr. 2 (järg)

Jrk. nr.	Vallad	Hääletamisest osavõtjate %	Häälte jagunemine nimekirjade vahel	
			maatameeste	külakodanlusele
III. Harjumaa				
34.	Anija	—	204	154
35.	Juuru	24,3	215	168
36.	Järvakandi	40,7	146	156
37.	Kaolasu	36,4	109	77
38.	Keila	—	267	309
39.	Kiiu	—	95	71
40.	Kohila	30,5	502	236
41.	Kurna	—	145	91
42.	Prangli	—	75	33
43.	Raasiku	—	110	89
44.	Riisipere	—	308	300
IV. Läänemaa				
45.	Käina	—	605	439
46.	Massu	19,5	130	128
47.	Vanamõisa	—	102	60
Kokku:			14348 (68,3%)	7112 (31,7%)

¹ Tabel on koostatud eelmises tabelis näidatud arhiiviallikate põhjal. Tabelite vahel esinev mõningane vahe valijate üldarvus on tingitud sellest, et tabelis nr. 2 ei ole arvestatud kehtetuks tunnistatud hääletamisedelite arvu.

Seega 127 vallast, nende kohta on allikmaterjalid valimisprotokollide näol olemas, suudeti esitada maatameeste valimisnimekirjad 47 vallas. Selliste valdade arv võis olla suurem, sest valdade valimismaterjalide ebatäpsuse tõttu ei ole alati võimalik kandidaatide nimekirjade klassiiseloому kindlaks teha. Neljakümne seitsmest vallast õnnestus ainult viies saavutada valimistel peremeeste ülekaal, ühes vallas jagunesid hääled võrdselt ja 41 vallas võitsid maatamehed. Kokkuvõttes said neis 47 vallas maatamehed 68,3% ja peremehed 31,7% antud häälest.

Siin ongi valimistega kiirustamise peapõhjus: kodanlus kartis, ja põhjendatult, et valimiste hilisema tähtaja korral oleks enamikus valdadest tekkinud organiseeritud vastasrind külakodanlusele, sealhulgas ka teadlik bolševistlik vastasrind, mis oleks viinud tugeva revolutsioonilise opositsiooni tekkimiseni omavalitsusasutustes või isegi nende enamuse mineku töörahva esindajate kätte.

Iseloomulik on, et valdades, kus töörahval õnnestus esineda oma nimekirjadega, oli valimistest osavõtu protsent palju kõrgem (keskmiselt 35—60%) kui nendes valdades, kus maatameeste ise-

seisvaid nimekirju ei olnud. Kahjuks ei ole säilinud täpsemad andmed Viljandimaa kohta. Ka seal suudeti paljudes valdades luua külakodanlusele vastasrinne ning maatameeste valimisnimekirjade poolt olevat antud kuni 70% häältest.⁴¹ Harjumaal Peningi vallas, kus bolševikud organiseerisid maatameeste rinde, hääletas selle nimekirja poolt 279 valijat, s. o. 62%, ja peremeeste nimekirja poolt 172 valijat ehk 38%.⁴²

Kuid maatöörahma kandidaatide nimekirju esitati, väljaarvatud Tartu- ja Viljandimaal, siiski suhteliselt vähestes valdades. Läänemaa maakonna komissar teatas, et maakonnas valimisnimekirju poliitiliste parteide poolt ei esitatud, küll esitati mitmetes valdades peremeeste ja maatameeste nimekirju, kuid enamasti esitati seganimekirju.⁴³ Ka Harjumaal oli parteilisus «harvadel juhtudel» märgitud valimisnimekirjadesse.⁴⁴

Seetõttu pole imestada, et Läänemaa valijameeste koosolekul 24. ja 25. juunil seati üles nii maakonnanõukogusse kui ka kubermangu maanõukogusse vaid üks ühine peremeeste ja maatameeste kandidaatide nimekirja. Mõlemasse organisse valiti peamiselt kodanlikke tegelasi (J. Kalm, A. Palm jt.).⁴⁵

Samal päeval peetud Harjumaal valijatekogu koosolekul esitati siiski juba parteilised nimekirjad. Maakonnanõukogu moodustamisel võistlesid kolm nimekirja — parteitute, s. o. külakodanluse, sotsiaaldemokraatide-menševike ja esseeride ning sotsiaaldemokraatide-bolševike valimisnimekirja. Esimesest nimekirjast läks maakonnanõukokku üheksa, teisest viis ja kolmandast üks saadik. Kubermangu maanõukogu liikmete valimisel esitati kokku neli nimekirja — peale mainitud kolme veel radikaalsotsialistide oma. Kubermangu maanõukokku läks kolm «parteitute» saadikut, üks radikaalsotsialist ning üks esseeride ja menševike esindaja; bolševikke Harjumaalt kubermangu maanõukokku ei pääsenud.⁴⁶

Järvamaal võitis Järvamaa Seltside Liidu valimisnimekirja, saades 46 valijameeste kohast 36. 25. juunil valiti Järvamaal valijameeste koosolekul kubermangu maanõukokku K. Päts ja P. Johanson. 11-liikmelisse maakonna maanõukokku läksid ainult kodanlikud tegelased.⁴⁷ 1. juulil valiti maakonn nõukogu 5-liikmeline juhatus eesotsas J. Kreidebergiga.⁴⁸

⁴¹ «Proletaarne Revolutsioon Eestis» nr. 8, 1929, lk. 26.

⁴² Reiman, V., lk. 67.

⁴³ ENSV RAKA, f. 4696, nim. 1, s.-ü. 8, l. 115.

⁴⁴ ENSV RAKA, f. 4697, nim. 1, s.-ü. 6, l. 38.

⁴⁵ ENSV RAKA, f. 4696, nim. 1, s.-ü. 8, l. 115; ENSV ORKA, f. 78, nim. 1, s.-ü. 4, l. 4—5.

⁴⁶ ENSV RAKA, f. 4697, nim. 1, s.-ü. 6, l. 38—39; ENSV ORKA, f. 78, nim. 1, s.-ü. 3, l. 3—9, 27—28.

⁴⁷ «Päevaleht» nr. 138, 26. juunil 1917. a. ja nr. 142, 1. juulil 1917 a.; ENSV ORKA, f. 78, nim. 1, s.-ü. 6, l. 6—7.

⁴⁸ «Päevaleht» nr. 144, 3. juulil 1917. a.

Virumaal esitasid sotsiaaldemokraatlikud töölised vastukaa- luks kodanlik-väikekoodanlikule nimekirjale oma kandidaatide nimekirjad nii maakonna kui ka kubermangu maanõukogusse. Siit õnnestuski valida maanõukokku ainuke bolševike partei liige, kooliõpetaja A. Leetsmann.⁴⁹ Põhja-Eesti maakondades saavutas külakodanlus maanõukogudes domineeriva seisundi.

Nii mõneski Lõuna-Eesti maakonnas läks aga väikekoodanlikel parteidel korda külakodanlust lüüa. Nii sai Tartu nõukogu ümber koondunud nn. sotsialistlik blokk, mida juhtisid esseerid, Tartu- maa valijatekogu koosolekul ülekaalu kodanluse nn. demokraat-liku bloki üle. Maakonna maanõukogu valimistel sai «sotsialistlik blokk» 71 ja J. Tõnissoni «demokraatlik blokk» 62 häält.⁵⁰ See- pärast läks maakonna maanõukogu ja maakonnavalitsus Tartu- maal väikekoodanlike tegelaste kätte.

Viljandimaa valijameeste koosolekul sai väikekoodanlik «maata- meeste» nimekiri (esseerid ja sotsiaaldemokraadid) maakonna maanõukogu moodustamisel ning esindajate valimisel kubermangu maanõukogusse 52 häält, külakodanluse nimekiri aga 30 häält. Kubermangu maanõukogus said «maatamehed» kolm ja peremehed kaks kohta, maakonna maanõukogus vastavalt kümme ja viis kohta.⁵¹

Võrumaal sai maatameeste ja tööliste demokraatlik rühm kubermangu maanõukogu liikmete valimistel 39 häält (3 kohta) ja Maaliidu rühm 33 häält (2 kohta), maakonna maanõukogu valimistel aga 35 ja maaliitlased 37 häält (8 kohta 15-st).⁵²

Saaremaal oli ülekaalus nn. sotsialistlik blokk eesotsas M. Nepsiga, saades 27 häält 47-st.⁵³

Pärnumaa valijameeste koosolekul kujunes välja kolm rühmi- tust: suurpõllumehed (Maaliidu rühm), väikepõllumehed (kesk- rühm) ja pahempoolsed (maatamehed). Viimasesse kuulusid esseerid ja VSĐT(b)P Pärnu organisatsiooni esindajad. Maa- konna valijameeste koosolekul suunati siit kubermangu maa- nõukogusse Maaliidu rühmast C. Arro, keskrühmast Lasn ja H. Roos, pahempoolsete esindajana Jaanusson. Maakonna maa- nõukogusse valiti maaliitlased Hansen, Leesment, Tõrvand, Nõmmik ja Laarmann, keskrühma esindajad Reiman, Raid, Lii- vak, Markson, Leibur ja Kand ning pahempoolsed Hanschmidt, Talts, Oja ja Kopvillem.⁵⁴ Pärnumaal said kindla ülekaalu kodan- likud ringkonnad.

⁴⁹ ENSV ORKA, f. 78, nim. 1, s.-ü. 9, l. 23—26.

⁵⁰ «Postimees» nr. 140, 26. juunil 1917. a.; ENSV ORKA, f. 78, nim. 1, s.-ü. 7, l. 18, 23.

⁵¹ «Sakala» nr. 73, 30. juunil 1917. a.; ENSV ORKA, f. 78, nim. 1, s.-ü. 5, l. 21—25.

⁵² ENSV ORKA, f. 78, nim. 1, s.-ü. 8, l. 7—9.

⁵³ Sealsamas, s.-ü. 10, l. 6—7.

⁵⁴ «Kiir» nr. 79, 1. juulil 1917. a.

Kuid ka Tartu-, Viljandi- ja Võrumaa maakonnavalitsustes asusid väikekodanlike «sotsialistlike» parteide esindajad koostööle kodanlusega. Tööraha huvide eest nad ei seisnud. Maatööraha poolt «maatameeste» nimekirjadele antud häälled jooksid enamasti tühja.

9. juunil arutas VSDT(b)P Pärnu organisatsioon oma koosolekul esseeridega ühendusse astumise küsimust ja tunnistas selle poliitiliseks eksisammuks. Linnavalimistele otsustati minna juba iseseisva nimekirjaga, sest kohalikud esseerid kujutasid endast vaid «salgakest selgroota paendlasi».⁵⁵

Kodanlike omavalitsusorganite valimised Eestis viisid klassivõitluse teravnemisele ja klassivahekordade selginemisele paljudes valdades. Teiselt poolt olid need valimised rahvahulkadele poliitiliselt kahjulikud, sest töörahval tuli siin lahing vastu võtta olukorras, kus tema read olid veel organiseerimata ja võitluseks korraldamata. Seetõttu kindlustasid need valimised kodanlikele ja väikekodanlikele parteidele enamuse omavalitsusasutustes. Valimistest oli osa võtnud alla 30% valijatest. Valimiskord aga ei võimaldanud välja selgitada rahva tõelist tahet ja tulemusena loodi reaktsioonilised kodanlikud omavalitsused.

Siitpeale puhkes äge võitlus kodanluse ja Tallinna nõukogu vahel valimiste tühistamise nõude ümber.

26. mail võttiski Tallinna Nõukogu vastu otsuse tagandada Eestimaa kubermangu komissar I. Poska ametikohalt, võtta kubermangu valitsemine ajutiselt nõukogu täitevkomitee kätte ning tühistada 23. mai valimised, viia need uuesti läbi 25. juunil.⁵⁶ Poska tagandatigi ajutiselt, mille tõttu eesti kodanlus pöördus abisaamiseks Vene Ajutise Valitsuse poole. Viimase abiga, kuigi keerukas ja pingsas võitluses, õnnestus kodanlusel valimistulemused jõusse jätta, samuti Poska komissari kohale tagasi panna.

Valimistulemuste konkreetne analüüs aga näitab, et Tallinna Nõukogul ja eesti bolševikel, kes nõudsid valimiste tühistamist ja valimiskorra üldist demokratiseerimist, oli õigus. Valimistest osavõtt oli äärmiselt madal ning selgitustööks jäetud aeg täiesti ebapiisav. Seepärast ei saa ka lugeda maanõukogu otsustusvõimeliseks väljendamaks kogu eesti rahva tahet.

---

⁵⁵ «Kiir» nr. 65, 14. juunil 1917. a.

⁵⁶ S. Sots. Okt.-rev. Eestis, lk. 158; ENSV ORKA, f. R-1216, nim. 1, s.-ü. l. 69—70.

О РЕЗУЛЬТАТАХ ВЫБОРОВ В ЭСТЛЯНДСКИЙ ГУБЕРНСКИЙ ЗЕМСКИЙ СОВЕТ В 1917 ГОДУ

К. Сийливаск

Резюме

Постановлением Временного правительства от 30 марта 1917 г. «О временном устройстве административного управления и местного самоуправления Эстляндской губернии» был учрежден центральным органом самоуправления Эстонии Эстляндский губернский земский совет, как совещательный орган при губернском комиссаре правительства. В уездах должны были быть созданы уездные советы. Выборы этих органов не были прямыми: в волостях избирали членов уездного избирательного собрания, которые избирали членов уездного и губернского земских советов; из городов представителей в земский совет избирали городские думы. Трудовой народ требовал всеобщей демократизации системы самоуправления, проведения прямых и равных выборов, но буржуазные власти оставили эти требования без внимания.

В конце апреля 1917 г. Эстляндский губернский комиссар И. Поска объявил, что выборы членов уездных избирательных собраний состоятся 23 мая. Это означало, что срок для проведения сознательных выборов был заведомо недостаточен, на что и рассчитывала буржуазия. Вопрос о составе органов самоуправления в значительной степени решался в волостях, ибо там жило почти $\frac{2}{3}$ населения Эстонии. Буржуазия надеялась, что за такой короткий срок беднейшее крестьянство не сумеет как следует организовать и она обеспечит себе победу на выборах. И действительно, во многих волостях выяснилось, что даже организационно проведение выборов в предусмотренный срок оказалось делом трудным. Поступили просьбы отодвинуть срок на июнь. Таллинский Совет рабочих и воинских депутатов предложил перенести выборы на 25 июня. Но Поска в интересах буржуазии игнорировал эти требования, и выборы в большой спешке были проведены 23 мая. Примерно в 50 волостях (из 357) их не успели провести в срок и они состоялись 11 июня. Процент избирателей во многих волостях был исключительно низок. Нам удалось обнаружить в архивах данные о результатах выборов в 171 волости, из которых видно, что в них из 171 178 избирателей в голосовании принимало участие лишь 49 482 человек или 28,9 процентов избирателей, в уезде Ляянемаа только 23% избирателей.

Из этих же данных нам удалось выяснить, что в 47 волостях беднейшее крестьянство и сельскохозяйственный пролетариат успели организовать и выставить в противовес буржуазным

свои списки кандидатов. В 41 волости им удалось добиться победы. За кандидатов безземельных в этих 47 волостях голосовало 14 348 человек (68,3%), за кандидатов буржуазии 7112 человек (31,7%). Эти факты убеждают нас в том, что эстонская буржуазия сознательно спешила с выборами, чтобы не дать беднейшему крестьянству организовать себя, ибо в таком случае она потерпела бы поражение в большинстве волостей. В целом выборы проводились недемократическим путем и губернский земский совет не выражал волю большинства эстонского народа.

26 мая Таллинский Совет решил сместить с поста губернского комиссара И. Поску и аннулировать результаты выборов 23 мая. Возник острый конфликт власти, который продлился в Эстонии почти до начала июля 1917 г. и при помощи Временного правительства был решен в пользу эстонской буржуазии.

ÜBER DIE ERGEBNISSE DER WAHLEN ZUM LANDESRAT DES GOUVERNEMENTS ESTLAND IM JAHRE 1917

K. Siilivask

Zusammenfassung

Laut Verordnung der Provisorischen Regierung vom 30. März 1917 „Über die zeitweilige Regelung der Administration und lokalen Selbstverwaltung des Gouvernements Estland“ wurde als zentrales Organ der Selbstverwaltung des Landes der Landesrat des Gouvernements Estland als beratende Körperschaft beim Regierungskommissar des Gouvernements geschaffen. In den Landkreisen sollten Kreisräte gegründet werden. Die Wahlen in diese Körperschaften waren nicht direkt. In den Gemeinden wurden die Teilnehmer an der Wahlversammlung des Landkreises gewählt; diese wählten die Abgeordneten in die Kreisräte und in den Landesrat des Gouvernements. In den Städten wurden die Abgeordneten in den Landesrat vom Stadtrat delegiert. Die werktätigen Volksmassen verlangten eine allgemeine Demokratisierung des Systems der Selbstverwaltung und die Durchführung direkter und gleicher Wahlen; die bürgerlichen Behörden ließen jedoch diese Forderung außer acht.

Ende April 1917 gab der Gouvernementskommissar Estlands J. Poska bekannt, daß die Wahl der Teilnehmer an den Wahlversammlungen der Kreise am 23. Mai stattfindet. Das bedeutete, daß die Zeitspanne für die Durchführung bewußter Wahlen offensichtlich unzureichend war, worauf auch die Bourgeoisie spekulierte. Die Frage nach der Zusammensetzung der Organe der Selbstverwaltung wurde in sehr großem Maße in den Gemeinden

entschieden, da dort fast zwei Drittel der Bevölkerung Estlands lebten. Die Bourgeoisie hoffte, daß sich die Dorfarmut in einer so kurzen Zeit nicht genügend organisieren kann und das Bürgertum aus den Wahlen als Sieger hervorgeht. Und tatsächlich erwies es sich auch, daß in vielen Gemeinden die Durchführung der Wahlen in der vorgesehenen Zeit schon in organisatorischer Hinsicht ein schwieriges Unternehmen war. Gesuche liefen ein, den Termin auf den Juni zu verschieben. Der Tallinner Sowjet der Arbeiter- und Soldatendeputierten schlug vor, die Wahlen auf den 25. Juni zu verlegen. Poska ignorierte jedoch diese Forderung im Interesse der Bourgeoisie, und die Wahlen wurden in großer Eile am 23. Mai abgehalten. In rund 50 von insgesamt 357 Gemeinden konnten sie nicht termingemäß durchgeführt werden und fanden erst am 11. Juni statt. Die Wahlbeteiligung war in vielen Gemeinden äußerst gering. Uns gelang es, in den Archiven die Angaben der Wahlergebnisse in 171 Gemeinden aufzufinden. Aus diesen Angaben ist ersichtlich, daß von 171 178 Wahlberechtigten nur 49 482 an den Wahlen teilnahmen somit also 28,9% der Wähler, in den Gemeinden Läänemaa betrug dieser Prozentsatz sogar nur 23.

Auf Grund dieser Angaben gelang es uns auch festzustellen, daß in 47 Gemeinden es den Kleinbauern und dem Dorfproletariat gelang sich zu organisieren und der bürgerlichen Wahlliste ihre eigene Kandidatenliste entgegenzusetzen. In 41 Gemeinden gelang es ihnen auch, den Sieg zu erringen. Für die Kandidaten der landlosen Bauern stimmten in diesen 47 Gemeinden 14 348 Wähler (68,3%), für die bürgerlichen Kandidaten 7 112 Wähler (31,7%). Diese Tatsachen überzeugen uns davon, daß sich die estnische Bourgeoisie absichtlich mit den Wahlen beeilte, um der Dorfarmut nicht die Möglichkeit zu geben, sich zu organisieren und so in den meisten Gemeinden als Sieger hervorzugehen. Im großen und ganzen wurden die Wahlen in undemokratischer Weise durchgeführt, und der Landesrat des Gouvernements entsprach nicht dem Willen der Mehrheit des estnischen Volkes.

Am 26. Mai beschloß der Tallinner Sowjet, den Gouvernementskommissar J. Poska seines Postens zu entheben und die Wahlen des 23. Mai für nichtig zu erklären. Es kam zu einem schweren Machtkonflikt, der in Estland fast bis Anfang Juli andauerte und dann mit Hilfe der Provisorischen Regierung zugunsten der estnischen Bourgeoisie entschieden wurde.